

Iryna Durkalevych

Doznawanie traumy symbiotycznej przez młodzież wychowującą się w rodzinach emigrantów zarobkowych: studium przypadku

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 22,
277-290

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Doznawanie traumy symbiotycznej przez młodzież wychowującą się w rodzinach emigrantów zarobkowych. Studium przypadku

The experience of the symbiotically traumas by adolescents brings up in the families with long-term parents absence connected with labour migration. A case study

Wprowadzenie

Problem emigracji zarobkowej oraz szeroki zakres towarzyszących mu zjawisk, m.in. w postaci skutków wyjazdu rodzica (rodziców) dla funkcjonowania całej rodziny i poszczególnych jej członków to jeden z aktualnych tematów we współczesnym dyskursie pedagogicznym (B. Walczak¹, E. Kozdrowicz²), socjologicznym (Z. Kawczyńska-Butrym³, W. Danilewicz⁴) oraz psychologicznym (J. Gorbaniuk⁵). Jak podkreślają badacze: A. Smith, A. R. Lalonde, S. Johnson⁶; C. Suárez-Orozco, I. L. G. Todorova, J. Louie⁷, słabo poznane jest życie dziecka w kraju rodzinnym

¹ B. Walczak, *Migracje rodzicielskie*, „Zeszyty Metodyczne” 2008, nr 8, s. 7–20.

² E. Kozdrowicz, *Psychopedagogiczne skutki rozłąki migracyjnej*, tamże, s. 21–35.

³ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracja: Perspektywa mikrospołeczna – indywidualne i rodzinne zyski, koszty i straty*, w: *Migracja – wyzwania XXI wieku*, red. M. S. Zięba, Lublin 2008, s. 109–117.

⁴ W. Danilewicz, *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczanie wspólnoty rodzinnej*, Białystok 2010.

⁵ J. Gorbaniuk, *Diagnoza gotowości dzieci z rodzin migracyjnych do komunikacji z innymi w świetle badań rysunkiem „Moja rodzina”*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2011, nr 3 (58), s. 277–294.

⁶ A. Smith, R. N. Lalonde, S. Johnson, *Serial Migration and Its Implications for the Parent-Child Relationship: A Retrospective Analysis of the Experiences of the Children of Caribbean Immigrants*, „Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology” 2004, nr 2, s. 107–122.

⁷ C. Suárez-Orozco, I. L. G. Todorova, J. Louie, *Making Up for Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families*, „Family Process” 2002, nr 4, s. 625–643.

i dziecięce relacje z członkami rodziny w trakcie separacji rodziców wynikającej z emigracji zarobkowej. Na brak takich badań wskazują także polscy naukowcy, np. B. Boćwińska-Kiluk, E. Bielecka⁸. Podobna sytuacja ma miejsce także w ukraińskiej przestrzeni naukowej. Podjęcie się badań w tym zakresie posłużyło dokonaniu głębszego wglądu w psychologiczną sytuację dzieci z rodzin emigrantów zarobkowych.

W ostatnim dwudziestoleciu wzrosło zjawisko migracji zarobkowej na świecie (R. Bera⁹, S. S. Chuang, U. P. Gielen¹⁰), w tym także na Ukrainie (B. Marienko¹¹, A. Sullivan¹², O. Szokało¹³). Analiza dotychczasowych badań socjologicznych dotyczących zjawiska ukraińskiej emigracji zarobkowej pozwala wyodrębnić trzy jej podstawowe tendencje – masowość, kobiece oblicze oraz jednokierunkowość¹⁴. Ukraińscy badacze problemów migracyjnych¹⁵ twierdzą, że oficjalnie liczba legalnie emigrujących osób sięgnęła 4,5 mln Ukraińców, nieoficjalnie – 7–10 mln. Liczba dzieci pozostawionych przez emigrujących rodziców wynosi 3,5 mln. Emigracja zarobkowa obejmuje wszystkie regiony Ukrainy, jednak największego rozmachu nabrała ona na terenach zachodnich. Udział wyjeżdżających kobiet, zwłaszcza z zachodnich terenów Ukrainy, jest wyższy w porównaniu z mężczyznami i taka tendencja utrzymuje się od lat¹⁶. Osoby wyjeżdżające do pracy zarobkowej rzadko wracają do kraju ojczystego¹⁷. Często emigracja zarobkowa rodziców nosi długotrwały oraz nielegalny charakter.

⁸ B. Boćwińska-Kiluk, E. Bielecka, *Migracja a współczesny rozwój dziecka*, „Pedagogika Społeczna” 2008, nr 3, s. 47–80.

⁹ R. Bera, *Aksjologiczny sens pracy a poczucie jakości życia młodych migrantów polskich*, Lublin 2008.

¹⁰ S. S. Chuang, U. P. Gielen, *Understanding Immigrant Families From Around the World: Introduction to the Special Issue*, „Journal of Family Psychology” 2009, nr 3, s. 275–278.

¹¹ B. Marienko, *Psykhichne zdorovja v period suspilnoji transformaciji*, w: *Psykhologija zdorovja: teorija i praktyka*, red. I. Galecka, T. Sosnovski, Lviv 2006, s. 85–88.

¹² A. Sullivan, *Widchuwajuchy sercebyttia migranta*, Lviv 2009.

¹³ O. Szokało (2009), *Misija chetvertoji khvyli*, w: *Ukrajn'ska nacija i nacionalna ideja*. Pobrano z: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/oiu/2009_3-4/7-Shok.pdf

¹⁴ I. Durkalevych, „Zarówno tu, jak i tam?”. *Ku problemowi współczesnego macierzyństwa transnarodowego*, w: *Wychowanie. Profilaktyka. Terapia. Szanse i zagrożenia*, red. M. Boczkowska, E. Tymoszuć, P. Zielińska, Kraków 2012, s. 115–129.

¹⁵ ZAHIDNET (2011.11.01), *3,5 mln ukrain's'kykh ditej – socialni syroty*, Pobrano z: http://deti.zp.ua/show_article.php?a_id=505309

¹⁶ I. Durkalevych, „Zarówno tu, jak i tam?”, s. 115–129.

¹⁷ A. Sullivan, *Widchuwajuchy sercebyttia migranta*, Lviv 2009.

W środowisku psychologicznym stosunkowo niedawno zwrócono uwagę na psychologiczne problemy dzieci dorastających w rodzinach emigrantów zarobkowych. W polskim dyskursie naukowym problem ten przedstawiają psychologiczne badania W. Srebro (zob. Łaguna¹⁸) oraz J. Gorbaniuk¹⁹, w których podkreśla się, iż migracja zarobkowa *ojca* ma negatywne konsekwencje dla rozwoju dzieci. Ukraińską emigrację zarobkową cechuje *kobiece* oblicze, długotrwały (powyżej 5 lat) oraz dość często nielegalny charakter. Stąd bardzo znacząca jest kwestia poznania skutków emigracji zarobkowej rodziców (zwłaszcza matki) na funkcjonowanie systemu rodzinnego oraz dorastających w nim osób. Sytuacja długotrwałej emigracji zarobkowej rodziców dla dorastających dzieci jest sytuacją nagłą, niespodziewaną i niechcianą, stąd trudna – powodująca szereg negatywnych konsekwencji w sferze psychicznej osób dorastających, m.in. psychicznych traum. Problem doświadczenia głębokiej traumy przez dzieci na skutek rozłąki migracyjnej został zasygnalizowany w pracach polskich badaczy przede wszystkim na poziomie teoretycznym przez A. Nowakowską²⁰, B. Stańkowskiego²¹. Wyraźnie brakuje zaś empirycznych badań z określonej problematyki.

Istotne znaczenie dla zrozumienia skutków długotrwałej migracji zarobkowej – przede wszystkim dla dorastającej młodzieży – ma w niniejszym opracowaniu koncepcja traumy Franza Rupperta²². Odwołując się do teorii Rupperta, zakładamy, iż długotrwała emigracja zarobkowa rodzica (rodziców) może być rozpatrywana jako sytuacja traumatyczna dla całej rodziny, zwłaszcza zaś dla dorastających w niej dzieci. W tym miejscu warto przejrzeć się głównym założeniom teorii traumy symbiotycznej F. Rupperta. Teoria ta porusza nader ważne kwestie funkcjonowania jednostki ze względu na jej potrzeby kluczowe, wśród których znajduje się potrzeba symbiozy i autonomii, a także omawia możliwe skutki zaburzenia owych potrzeb, przejawiające się w postaci traumy symbiotycznej.

¹⁸ M. Łaguna, *A Review of the Research Using the Draw – a – Family Test in the Version Developed by M. Braun-Galkowska*, w: *Draw – a – Family Test in Psychological Research*, red. B. Lachowska, M. Łaguna, Lublin 2002, s. 139–149.

¹⁹ J. Gorbaniuk, *Diagnoza gotowości dzieci z rodzin migracyjnych*, s. 277–294.

²⁰ A. Nowakowska, *Wpływ migracji zarobkowej na jakość życia rodzinnego*, w: *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. T. Rostowska, Warszawa 2009, s. 101–116.

²¹ B. Stańkowski, *Zarobkowe migracje rodziców za granicę*, „Ruch Pedagogiczny” 2006, nr 1–2, s. 51–66.

²² F. Ruppert, *Symbioza i autonomia. Trauma symbiotyczna i miłość bez uwikłań*, przełożył Z. Mazurczak, Warszawa 2012.

Rupert stwierdza, iż istnieją dwie bardzo znaczące w życiu człowieka potrzeby – symbiozy oraz autonomii. „Potrzeby symbiozy i autonomii towarzyszą nam przez całe życie. Są takie okresy, w których potrzeby symbiotyczne jednoznacznie przeważają, są też takie, w których chcemy być przede wszystkim wolni i niezależni”²³. Rozważając nad potrzebami symbiozy i autonomii, wspomniany autor wskazuje, iż znaczenie każdej z nich zależy od etapu życia człowieka: „Jest czas, kiedy nie możemy istnieć całkiem sami, i jest pora, żeby się usamodzielić”²⁴. Szczególną uwagę poświęca Ruppert potrzebie symbiozy, która, zgodnie z jego założeniami, przybierać może dwie formy – konstruktywną i destruktywną.

Kluczową rolę w życiu osób dorastających stanowi związek symbiotyczny z obydwójkiem rodziców. Przy czym, jak zauważa Ruppert, związek symbiotyczny z matką ma znacznie większą wagę niż z ojcem. „Z żadnym innym człowiekiem nie istnieje taka głęboka więź duchowa jak z własną matką. Matka nie tylko na początku naszego życia jest psychologicznym punktem odniesienia, ale pozostaje nim przez całe życie”²⁵. Brak wspierających relacji z rodzicami pozostawia negatywne emocjonalne ślady w psychice osoby.

Kolejnym nader interesującym zagadnieniem w teorii Rupperta jest pojęcie traumy. W obrębie wspomnianej teorii oprócz klasycznych form traumy (egzystencjalnej i straty) wyodrębnione są także dwie formy straty, których wynikiem jest trwały stan niemocy i bezradności – *trauma więzi* i *trauma systemu więzi*. O tej pierwszej (trauma więzi) mówi się wtedy, gdy „dotknięty nią człowiek nie ma szansy na bezpieczny i dający oparcie kontakt z ludźmi, z którymi jest związany emocjonalnie”²⁶. W drugim przypadku podkreśla się, iż „wynikający z traumy zamęt, brutalizacja i dysocjacja rozwinęły się w systemie więzi tak daleko, iż ten system więzi już nie cofa się przed przemocą fizyczną i psychiczną, przed kazirodztwem, a nawet zabójstwem”²⁷. W odniesieniu do teorii Rupperta „trauma symbiotyczna” oznacza traumatyzację dziecięcej potrzeby miłości rodziców²⁸.

Na podstawie terapii ze strauumatyzowanymi pacjentami Ruppert skonstruował triadyczny model rozszczepienia struktury osobowości zawierający:

²³ Tamże, s. 20.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 115.

²⁶ Tamże, s. 136.

²⁷ Tamże, s. 85.

²⁸ Tamże, s. 136.

„część strauumatyzowaną”, „część służącą przetrwaniu” oraz „zdrową część”. Według Rupperta „część strauumatyzowana” to obszar psychiki, w którym zostają uwięzione energia, lęki i bóle sytuacji traumatycznej [...]²⁹. Straumatyzowane części posiadają pewne cechy: przechowują wspomnienia o traumie, pozostają w wieku, w którym wydarzyła się trauma, szukają wyjścia z traumy, mogą zostać „przebudzone”, są trwałym ogniskiem niepokoju w psychice³⁰.

Na szczególną uwagę (w aspekcie teoretycznym i empirycznym) zasługują cechy strauumatyzowanych części Ja w traumie symbiotycznej. Ruppert wyodrębnia cechy strauumatyzowanych części w traumie symbiotycznej: rozpacz, że nie czuje się miłości matki/rodziców; uczucie opuszczenia i osamotnienia; lęk przed śmiercią; stłumiona złość; stłumiony smutek; tendencja do rezygnacji z siebie, skrajne wycofanie się³¹. W artykule podjęta została próba analizy wyników empirycznych przy założeniu, iż długotrwała rozłąka migracyjna dzieci z rodzicami ma wymiar traumatyczny.

Przedstawione w artykule studium przypadku daje możliwość wglądu w życie współczesnej młodzieży z Europy Środkowo-Wschodniej, która to młodzież znajduje się w sytuacji długotrwałej rozłąki migracyjnej z rodzicami. Jest to próba spojrzenia na życie wielu ukraińskich dzieci, które zostały zakładnikami trudnej sytuacji życiowej. Jest to sytuacja, w której dość często skupienie się rodziców na pracy i pieniądzach oddala stopniowo ich własne dzieci niejako na dalszy plan.

Procedura badawcza

Celem przedstawionych poniżej badań jest próba odpowiedzi na pytanie: jak postrzega siebie młodzież w sytuacji rozłąki migracyjnej z rodzicami?

Hipoteza badawcza

Długotrwała emigracja zarobkowa rodziców (głównie matek) wpływa ujemnie na całość i trwałość rodziny, osłabiając więzi małżeńskie i rodzinne, przyczyniając się do rozwodów oraz zaburzeń relacji pomiędzy rodzicami a do-rastającą młodzieżą.

²⁹ Tamże, s. 87.

³⁰ Tamże, s. 91.

³¹ Tamże, s. 135.

Osoba badana

Jako przykład zaburzeń relacji pomiędzy członkami rodziny na skutek długotrwałej emigracji zarobkowej rodziców przedstawiony został przypadek Ani, piętnastoletniej dziewczyny doświadczającej nieobecności matki w ciągu 6 lat. Ania wychowywała się w rodzinie dwupokoleniowej, zawierającej 8 osób (dziadka, babcie, ojca, matkę, trzech braci). Długotrwała emigracja zarobkowa matki skutkowałą odejściem ojca z rodziny. Opiekę nad dziewczyną sprawowali dziadkowie, natomiast matka sprawuje opiekę na dystans – rzadko przyjeżdża, częściej dzwoni do córki, wysyła paczki, prezenty – czyli wykonuje rodzicielskie obowiązki według modelu transnarodowej matki.

Metoda

W badaniu zastosowano metody projekcyjne „Rysunek Rodziny” oraz „Drzewa”. Wielu badaczy zalicza rysunek projekcyjny do bardzo przydatnych metod w poznaniu człowieka (M. Braun-Gałkowska³², L. Corman³³, I. Nikolskaja³⁴, G. D. Oster, P. Gould³⁵). Mówiąc o metodzie „Rysunku Rodziny”, warto zauważyć, że będąc metodą projekcyjną, służy ona do poznania i zrozumienia osoby badanej, jej wewnętrznego obrazu siebie, a także jej relacji z innymi członkami rodziny. Jak zaznaczają G. D. Oster i P. Gould: „Rysunek stał się znakomitą metodą oceny stanu psychofizycznego pacjenta, a także okazją do wyrażania jego *obecnych problemów i konfliktów*”³⁶ oraz: „Rysunek ułatwia też uzyskanie wglądu w ukryte konflikty, silne strony *ego* oraz *cechy charakteru*”³⁷. Na podsta-

³² M. Braun-Gałkowska, *Projekcyjny obraz siebie osób przeżywających poczucie osamotnienia*, w: *Rysunek projekcyjny w badaniu obrazu siebie*, red. A. Penar, Lublin, s. 13–24; też, *Poznanie systemu rodzinnego*, Lublin 2007; też, *Metody badania systemu rodzinnego*, Lublin 1991.

³³ L. Corman, *Le Test du dessin de famille dans la pratique medico-pedagogique*, 1964.

³⁴ I. M. Nikolskaja, *Risunok semji*, w: *Diagnostika semji i semejnaja psihoterapija*, red. E. G. Ejdemiller, I. V. Dobriakov, I. M. Nikolskaja, Sankt-Peterburg 2003, s. 37–49.

³⁵ G. D. Gould, P. Gould, *Rysunek w psychoterapii*, tłum. A. Kacmajor, M. Kacmajor, Gdańsk 1999.

³⁶ Tamże, s. 21.

³⁷ Tamże, s. 23.

wie rysunku można też próbować określić dynamikę zmian zachodzącą między badanym a jego rodzicami oraz rodzeństwem. Metoda nawiązuje do propozycji L. Cormana. Osobie badanej podawano instrukcję: „Narysuj rodzinę”. W badaniu korzysta się z kartki papieru o formacie A4, ołówka średniomiękkiego, gumki. Główne zainteresowanie w rysunku stanowi sfera relacji rodzinnych osoby badanej. Do interpretacji rysunku dołączono także wywiad z osobą badaną. Na podstawie podręczników M. Braun-Galkowskiej, L. Cormana, E. G. Ejdemilera, I. V. Dobriakova, I. M. Nikolskiej przyjęto następujące wskaźniki, które mogą posłużyć za kryteria identyfikacji z rodziną: 1) sposób prezentacji narysowanych postaci (pomijanie osób, waloryzacja, dewaloryzacja); 2) kolejność rysowania postaci; 3) braki części ciała u narysowanych osób; 4) przestrzena lokalizacja osoby badanej na rysunku; 5) elementy dodatkowe (przyroda, zwierzęta, technika).

Wyniki badań

Rezultaty analizy *Rysunku Rodziny* (rys. 1 zamieszczony w aneksie).

W interpretacji rysunku zostały uwzględnione *elementy formalne i treściowe*. Spośród *wskaźników formalnych* szczególną uwagę zwrócono na *przestrzenną lokalizację rysunku* (wykorzystanie kartki przez osobę badaną, tj. przesunięcie rysunku w wymiarze poziomym lub pionowym) oraz *elementy graficzne* (nacisk kredki – silny lub słaby). Analiza uzyskanych wyników, dokonana według wymienionych wyżej kryteriów, pozwala zakładać, iż słaby nacisk kreski, wycieranie gumką, niedorysowane postacie wskazywać mogą na doświadczanie niepokoju przez osobę badaną.

Wskaźniki treściowe. Analizując specyfikę relacji osoby badanej z rodzicami, pod uwagę brano następujące wskaźniki: pominięcie na rysunku kogoś z rodziców (lub obojga), waloryzację/dewaloryzację rodziców, brak części ciała u rodziców, kolejność rysowania postaci na rysunku, przestrzenną lokalizację osoby badanej wobec rodziców.

Z rysunku da się odczytać specyfikę zachodzących relacji pomiędzy członkami rodziny z punktu widzenia osoby badanej. Wyniki wykazują, iż osoba badana przedstawiła realistyczny obraz swojej rodziny oraz powiązane z nią uczucia. Analizując treść rysunku, da się zauważyć, iż nie przedstawiono na nim autora rysunku oraz rodziców. Taka reprezentacja rodziny wskazywać może na konflikty osoby badanej z rodzicami. Pominięta osoba,

według M. Braun-Gałkowskiej, to „ta, która budzi niepokój, lęk, niechęć”³⁸. R. Grochocińska zaznacza, że „brak postaci ojca na rysunku może mieć swoje uzasadnienie w chwilowej nieobecności ojca w domu, jak również w słabych więziach emocjonalnych łączących dziecko z ojcem”³⁹. I. Nikolskaja brak jednego z członków rodziny na rysunku traktuje jako: a) obecność nieświadomych negatywnych uczuć wobec tego człowieka [...]; b) brak kontaktu emocjonalnego z tym człowiekiem – niby go nie ma w wewnętrznym świecie podmiotu⁴⁰. Rysunek pozwala również wykryć niektóre cechy dezorganizacji osobowości, zwłaszcza depresję (pominięcie na rysunku własnej postaci, mniej rozmachowana kreska, słaby nacisk kreski, czasem urwany, w wywiadzie o rysunku osoba uznaje siebie za nieszczęśliwą w rodzinie). Wyjazd matki można traktować jako utratę oparcia, co z kolei skutkuje poczuciem osamotnienia, opuszczenia i osierocenia osoby badanej. Osobą znaczącą w rodzinie jest dla badanej babcia (rysowana jako pierwsza z największą liczbą szczegółów). Fakt ów został potwierdzony także przez wywiad z osobą badaną. W wywiadzie dziewczyna zaznaczyła, że najszcześniejszą osobą w rodzinie jest babcia, oraz że chciałaby być na jej miejscu. Identyfikacja świadoma i nieświadomiana z osobą znaczącą – babcią – wskazuje, iż to właśnie ona daje osobie badanej poczucie ciepła, opieki, bezpieczeństwa. W wywiadzie osoba badana zaznaczyła także, iż czuje się nieszczęśliwa w rodzinie, w której się wychowuje.

Rezultaty analizy *Rysunku Drzewa* (rys. 2 zamieszczony w aneksie).

Jako metodę uzupełniającą zastosowano metodę „Drzewa” C. Kocha.

Instrukcja dla osoby badanej brzmiała następująco: „Proszę narysować drzewo owocowe, tak ładnie, jak potrafisz”. W badaniu korzystano z kartki papieru o formacie A4, ołówka średniomiękkiego, gumki. Przedmiotem zainteresowania na rysunku jest osobowość osoby badanej.

Forma każdego drzewa składa się z korzenia, pnia i korony. Według Kocha: „Zdrowe drzewo rozwija się, wyrastając z korzeni i pnia, realizując własny plan”⁴¹. Na rysunku osoby badanej wyraźnie widać brak linii podłoża oraz *korzeni*, co może wskazywać na brak wsparcia – „nie czuje się gruntu pod noga-

³⁸ M. Braun-Gałkowska, *Poznanie systemu rodzinnego*, Lublin 2007, s. 57.

³⁹ R. Grochocińska, *Życie dziecka w warunkach tymczasowej i stałej separacji matki i ojca*, Gdańsk 1992, s. 56–57.

⁴⁰ I. M. Nikolskaja, *Risunok semji*, s. 39.

⁴¹ C. Koch, *Test Drzewa. Test rysunku drzewa jako metoda psychodiagnostyczna*, przekład i red. E. R. Dajek, Warszawa 1994, s. 20.

mi⁴². Widoczne są również deformacje w obrębie *pnia* po prawej stronie u jego podstawy, co z kolei wskazywać może na „naruszoną relację z „ty”⁴³. Obserwuje się także brak ciągłości linii charakterystyczny dla osób pobudzonych emocjonalnie, „nerwowych”⁴⁴. Można przypuszczać, iż badana osoba ma zaburzone relacje z ojcem. Zauważalny jest brak połączenia korony i pnia, części, która powinna się z niego rozwijać. Według C. Kocha „taki sposób rysowania charakterystyczny dla osób, które nie są zadowolone z obecnej pozycji w życiu”⁴⁵. Narysowaną przez badaną *koronę* można odnieść do typu promienistego, co według Kocha, często rysowane jest w czasie kryzysu okresu dojrzewania. *Spadające owoce* świadczą o stracie, cierpieniu, bólu. „Nawet dla dorosłego człowieka owoce opadające, i te, które opadły, są nadal cechą charakterystyczną pewnego rozluźnienia albo oddzielenia. To, co upadło jest czymś utraconym, bliskim, kochanym, co musiało »spaść«, co się oddaje, poświęca, porzuca”⁴⁶.

Ciekawy wydaje się fakt, iż osoba badana przedstawiła na rysunku 7 jabłek (5 na koronie oraz 2 opadające), co odpowiada rzeczywistej liczbie członków rodziny – babcia, dziadek, trzech bracia oraz dwa spadające jabłka symbolizujące utraconych rodziców: matki na skutek emigracji zarobkowej oraz ojca, który odszedł od rodziny. Dane uzyskane na podstawie analizy rysunku potwierdzone zostały przez dane z pisemnej narracji, uzyskane metodą „Życiorysu” (J. Pielkovej⁴⁷): „Mojej mamy niestety ze mną nie ma, ona nie mieszka z nami, ojciec również z nami nie mieszka. [...] Żyjemy z dziadkiem i babcią, ponieważ rodzice zostawili nas. Bardzo chciałabym, aby w domu obecna była miłość rodziców do dzieci”.

Długotrwała nieobecność rodzica ma negatywne konsekwencje tak dla dorastającej młodzieży, jak i dla rodziny. Na przeanalizowanym przykładzie widać, że sytuacja opuszczonego przez matkę-emigrantkę dziecka w kraju pochodzenia naznaczona jest problemami o charakterze zakłóconej komunikacji interpersonalnej skutkującej doznaniem traumy symbiotycznej. Fakt długotrwałej nieobecności matki z powodu emigracji zarobkowej skłania do traktowania go jako źródła licznych traum symbiotycznych.

⁴² Tamże, s. 92.

⁴³ Tamże, s. 19.

⁴⁴ Tamże, s. 29.

⁴⁵ Tamże, s. 21.

⁴⁶ Tamże, s. 28.

⁴⁷ J. Pielkova, *Rodzina samotnej matki jako środowisko wychowawcze*, Katowice 1983.

Podsumowanie

W niniejszym artykule dokonano próby przedstawienia problemu doznawania traumy symbiotycznej przez młodzież wychowującą się w rodzinach emigrantów zarobkowych. Podstawę rozważań stanowiła teoria traumy symbiotycznej F. Rupperta. W założeniu dotyczącym sposobu weryfikacji traumy symbiotycznej przyjęto uwzględnienie, iż środowisko rodzinne w znaczący sposób może wpływać na samopoczucie osób badanych oraz ich stany psychiczne. Strategia badawcza z wykorzystaniem metod projekcyjnych („Rysunek Rodziny”, „Rysunek Drzewa”, „Życiorys”) pozwoliła uzyskać obszerny materiał badawczy oraz możliwość wglądu w sytuację życiową dzieci dorastających w rodzinie emigrantów zarobkowych, wykryć zachodzące w niej zmiany oraz specyfikę postrzegania sytuacji rozłąki migracyjnej przez dzieci. Przeprowadzone badanie oraz analiza wyników pozwalają na wyciąganie wniosku potwierdzającego negatywny wpływ długotrwałej rozłąki migracyjnej na całość i trwałość rodziny oraz na zaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych dorastających dzieci, m.in. potrzeby symbiozy. Niestabilna sytuacja rodzinna spowodowana długotrwałą emigracją zarobkową jednego z rodziców zakłóca więzi między rodzicami i dziećmi, wywołując niepożądane skutki w postaci psychicznych traum. Jak trafnie zaznacza W. Płuciennik: „Wyjazdy w celach zarobkowych z założenia mają trwać krótko, ale często stanowią początek nowego życia. Dla pozostawionej w ojczyźnie rodziny oznacza to niejednokrotnie wystawienie jej na ciężką próbę, która zakończyć się może jej rozpadem”⁴⁸.

Wyniki badania sugerują konieczność zwrócenia uwagi społeczeństwa (psychologów, pedagogów, rodziców) na funkcjonowanie takiego typu rodzin oraz dorastających w nich dzieci. Artykuł adresowany jest do wszystkich osób zainteresowanych problemem dorastania dzieci w rodzinach dotkniętych syndromem długotrwałej rozłąki migracyjnej. Wzrastająca tendencja do nasilania się zjawiska emigracji zarobkowej narzuca konieczność poznania i poszukiwania sposobów rozwiązania problemów dotyczących pozostawianych przez migrujących rodziców dzieci w kraju pochodzenia. Można przypuszczać, iż podjęta w tym artykule próba zbadania – za pomocą teorii F. Rupperta – skutków długotrwałej rozłąki przyczyni się do głębszego rozumienia psychologicznej sytuacji dzieci dorastających w rodzinach z migrującym rodzicem, przyda się do konstruowania skutecznych programów terapeutycznych, jak również działań wychowawczych wobec dzieci dorastających w określonym typie rodzin.

⁴⁸ W. Płuciennik, *Eurosieroctwo*. Pobrano z: http://www.pluciennik.net/pdf/WSE_ZSC_WSP_2010_Pluciennik-Wojciech_Eurosieroctwo.pdf, s. 1.

ANEKS

Rysunek 1

Rysunek 2

BIBLIOGRAFIA:

- Bera R., *Aksjologiczny sens pracy a poczucie jakości życia młodych migrantów polskich*, Lublin 2008.
- Boćwińska-Kiluk B., Bielecka E., *Migracja a współczesny rozwój dziecka*, „Pedagogika Społeczna” 2008, nr 3.
- Braun-Gałkowska M., *Metody badania systemu rodzinnego*, Lublin 1991.
- Braun-Gałkowska M., *Poznanie systemu rodzinnego*, Lublin 2007.
- Braun-Gałkowska M., *Projekcyjny obraz siebie osób przeżywających poczucie osamotnienia*, w: *Rysunek projekcyjny w badaniu obrazu siebie*, red. A. Penar, Lublin 2004.
- Chuang S. S., Gielen U. P., *Understanding Immigrant Families From Around the World: Introduction to the Special Issue*, „Journal of Family Psychology” 2009, nr 3.
- Corman L., *Le Test du dessin de famille dans la pratique medico-pedagogique*, 1964.
- Danilewicz W., *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenie wspólnoty rodzinne*, Białystok 2010.
- Durkalevych I., „Zarówno tu, jak i tam?”. *Ku problemowi współczesnego macierzyństwa transnarodowego*, w: *Wychowanie. Profilaktyka. Terapia. Szanse i zagrożenia*, red. M. Boczkowska, E. Tymoszuik, P. Zielińska, Kraków 2012.
- Gorbaniuk J., *Diagnoza gotowości dzieci z rodzin migracyjnych do komunikacji z innymi w świetle badań rysunkiem „Moja rodzina”*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2011, 3 (58).
- Grochocińska R., *Życie dziecka w warunkach tymczasowej i stałej separacji matki i ojca*, Gdańsk 1992.
- Kawczyńska-Butrym Z., *Migracja: Perspektywa mikrospołeczna – indywidualne i rodzinne zyski, koszty i straty*, w: *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M. S. Zięba, Lublin 2008.
- Koch C., *Test Drzewa. Test rysunku drzewa jako metoda psychodiagnostyczna*, przekład i red. E. R. Dajek, Warszawa 1994.
- Kozdrowicz E., *Psychopedagogiczne skutki rozłąki migracyjnej*, „Zeszyty Metodyczne” 2008, nr 8.
- Łaguna M., *A Review of the Research Using the Draw – a – Family Test in the Version Developed by M. Braun-Gałkowska*, w: *Draw – a – Family Test in Psychological Research*, red. B. Lachowska, M. Łaguna, Lublin 2002.
- Marienko B., *Psyhichhne zdorovja v period suspilnoji transformaciji*, w: *Psyhologija zdorovja: teorija i praktyka*, red. I. Galecka, T. Sosnovski, Lviv 2006.
- Nikolskaja I. M., *Risunok semji*, w: *Diagnostika semji i semejnaja psihoterapija*, red. E. G. Ejdemiller, I. V. Dobriakov, I. M. Nikolskaja, Sankt-Peterburg 2003.
- Nowakowska A., *Wpływ migracji zarobkowej na jakość życia rodzinnego*, w: *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. T. Rostowska, Warszawa 2009.

- Oster G. D., Gould P., *Rysunek w psychoterapii*, tłum. A. Kacmajor, M. Kacmajor, Gdańsk 1999.
- Parreñas R. S., *Transnational Mothering: A Source of Gender Conflicts in the Family*, „North Carolina Law Review” 2010, nr 88.
- Pielkowska J., *Rodzina samotnej matki jako środowisko wychowawcze*, Katowice 1983.
- Pluciennik W., *Eurosieroctwo*. Pobrano z: http://www.pluciennik.net/pdf/WSE_ZSC_WSP_2010_Pluciennik-Wojciech_Eurosieroctwo.pdf.
- Proniuk O., *Stan suchasnoji ukrajin'skoji trudovoji emigraciji: Italija*, Ivano-Frankivs'k 2007.
- Ruppert F., *Symbioza i autonomia. Trauma symbiotyczna i miłość bez uwikłań*, przełożył Z. Mazurczak, Warszawa 2012.
- Smith A., Lalonde R. N., Johnson S., *Serial Migration and Its Implications for the Parent-Child relationship: A Retrospective Analysis of the Experiences of the Children of Caribbean Immigrants*, „Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology” 2004, nr 2.
- Stańkowski B., *Zarobkowe migracje rodziców za granicę*, „Ruch Pedagogiczny” 2006, nr 1–2.
- Suárez-Orozco C., Todorova I. L. G., Louie J., *Making Up for Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families*, „Family Process” 2002, nr 4.
- Sullivan A., *Widchuwajuchy sercebyttia migranta*, Lviv 2009.
- Szokało O. (2009), *Misija chetvertoji khvyli*, w: *Ukrajinska nacija i nacionalna ideja*. Pobrano z: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/oiu/2009_3-4/7-Shok.pdf.
- Walczak B., *Migracje rodzicielskie*, „Zeszyty Metodyczne” 2008, nr 8.
- ZAHIDNET (2011.11.01), *3,5 mln ukrain's'kykh ditej – socialni syroty*, pobrano z: http://deti.zp.ua/show_article.php?a_id=505309

STRESZCZENIE

W artykule poruszono kwestie dorastania dzieci we współczesnych rodzinach emigrantów zarobkowych na Ukrainie oraz ukazanie możliwych zagrożeń płynących z takiego typu rodzin. Długotrwała emigracja zarobkowa rodzica ujmowana jest jako zjawisko trudne oraz traumatyczne dla całej rodziny, zwłaszcza dorastających dzieci. W centrum rozważań usytuowane zostały wyniki badań własnych nad studium przypadku dorastającej dziewczyny w rodzinie transnarodowej. Analiza i wyjaśnianie przedstawionego przypadku oparte zostały na teorii traumy symbiotycznej F. Rupperta. Uzyskane wyniki wskazują na zakłócenia w funkcjonowaniu takiego typu systemu rodzinnego, zaburzone więzi między rodzicami a dziećmi, sygnalizują niepożądane skutki długotrwałej migracji zarobkowej w postaci psychicznych traum.

SŁOWA KLUCZOWE: adolescencja, rodzina, emigracja zarobkowa, trauma symbiotyczna, Ukraina.

SUMMARY

The issues of children growing up in today's labour-migrant family, in Ukraine and the risks flowing from the fact of the presence of such families have been represented in the article. Sustained labour migrant makes the role of parents as a difficult and traumatic phenomenon for the whole family, particularly for the adolescents. The results of my research are concentrated on the case study of a girl from the transnational family. Analysis and clarification of the case have been based on the theory of symbiotically trauma by F. Ruppert. The results suggest the disruption in the operation of this type of family system, destroy relations between parents and children, and indicate the negative effects of long-term migration as the form of psychological traumas.

KEYWORDS: adolescents, family, labour migration, symbiotically trauma, Ukraine.